

LLIBRES

**«MISCEL·LÀNIA DEDICADA AL SEU PRESIDENT,
EXCM. SR. FREDERIC MARÉS I DEULOVOL
EN EL SEU XC ANIVERSARI»**

Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
Barcelona, 1983

1 vol. 26,5 per 19 cm., 220 pàgs.

En ocasió del norantè aniversari del nostre president d'honor i soci fundador, Sr. Frederic Marés que, al mateix temps, entre altres càrrecs, és també president de la Real Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, aquesta institució barcelonina l'hi dedicà un càlid homenatge, a través d'una Comissió d'Honor presidida per Sa Magestat el rei Joan Carles i el president de la Generalitat Hon. Jordi Pujol, conseqüència del qual és el volum que ressenyem.

Es tracta, com diu el nom, d'un recull de diferents articles que glosen la figura tan polifacètica, dinàmica, plena d'inquietuds espirituals, de l'homenatjat. El llibre està dividit en tres parts, una destinada a descriure'ns l'home, l'altre l'escultor i la tercera al creador de museus; tres facetes, no les úniques ni molt menys, de l'illustre empordanès, però sí les més destacades. En cada una d'elles s'hi apleguen varis treballs signats per rellevants persones en el món de l'art i de la cultura en general, i que enfocant-lo des de diferents punts de vista contribueixen entre tots a donar-nos una imatge força acabada del nostre Marés. Cal remarcar, en l'apartat dels museus el metòdic i documentat article de la conservadora del de l'Empordà, Sra. Alicia Viñas, sobre la mencionada institució figuerenca que tan l'hi deu, el mateix com a impulsor que com a donador de dotzenes de peces.

Llegint aquest llibre hom s'adona del que Marés ha representat dintre la cultura catalana contemporània; com, desbordant la seva dedicació en el camp de l'escultura, ha abraçat una sèrie d'activitats sols explicable tenint en compte la seva extraordinària vitalitat, el seu amor a totes les manifestacions de l'esperit i la seva llarga vida. Pensem, per exemple –deixant a part el món professional, dintre del qual encara s'haurien de mencionar facetes tan originals com la de restaurador o colleccionista– la seva feina com a bibliòfil, com a professor, com historiador, com a mecenes, com animador i director de tantes institucions, entre elles el nostre Institut d'Estudis Empordanesos.

Marés és realment un cas excepcional, doncs el més admirable és que als seus noranta anys segueix amb l'empenta, les il·lusions, les ganes de fer coses i d'impulsar-ne d'altres com si el temps per ell no comptés.

El llibre inclou tres sèries de fotografies corresponents a les tres seccions en que es divideix i que venen a completar gràficament els corresponents textos. Així mateix va il·lustrat amb dibuixos de varis artistes que, d'aquesta manera fan llur aportació a l'homenatjat.

Sense cap dubte aquesta «Miscel·lània» restarà com un bell, autèntic i complert record de l'homenatge a aquest nostre empordanès que tant s'ho mereixia.

A. C.

**«LES POSSIBILITATS DE LA DEMOGRAFIA HISTÒRICA
A LES COMARQUES GIRONINES: INVENTARI DELS ARXIS
PARROQUIALS DE LA DIOCESI»**

Busquets Dalmau, J. i Nadal Farreras, J.

Girona, Institut d'Estudis Gironins, 1975

1 vol. 21,5 per 15,5, 144 pàgs.

Una de les branques de la investigació històrica que ha tingut més èxit en els darrers anys ha estat la demografia històrica, en un esforç per acostar-nos a un contacte més íntim i a una comprensió més ample de la vida dels homes i de llurs agrupacions socials en el passat.

Subministrant-nos dades precises sobre població, natalitat i mortalitat, migracions, matrimonis, etc., aquest capítol de l'actual historiografia s'està mostrant d'un interès extraordinari en oferir-nos els materials bàsics –els aspectes quantitatius del que és l'objecte de la Història: els homes– que representen el punt de partida de tot estudi sobre el passat.

D'acord amb aquestes tendències els historiadors gironins J. Busquets i J. Nadal, en un petit volum publicat per l'Institut d'Estudis Gironins, ens presenten una guia dels arxius parroquials de la diòcesi gironina on es guarda bona part del mencionat material. La guia conté una interessant introducció sobre els inicis i la importància de la demografia històrica i sobre l'estat actual de la mateixa a les terres catalanes. L'inventari d'arxius parroquials pròpiament dit ressenya, per ordre alfabètic, tots els de les parròquies diocesanes, entre elles com és natural, les de la nostra comarca, amb la descripció dels llibres-registres parroquials, òbits o defuncions i matrimonis. Aquests llibres-registres parroquials no comencen, pel que fa a la diòcesi gironina, fins el segle XVI, si bé a la parròquia de Santa Pau, n'hi ha un, el de Baptismes que ho fa l'any 1499.

Malauradament una part d'aquesta preuada documentació va ésser destruïda als inicis de la darrera guerra civil, amb la consegüent crema d'esglésies i de nombrosos arxius parroquials, com en el cas de Figueres, ciutat per altra part, ben desgraciada pel que fa a la conservació de documentació històrica, doncs a més de la citada crema del seu arxiu parroquial l'any 1936, hagué de sofrir la crema del seu arxiu municipal a finals del segle XVIII o principis del XIX, així com el trasllat a Girona dels protocols notariais.

Dintre la diòcesi gironina hem de constatar que l'Alt Empordà és de les comarques més pobres en documentació parroquial. Fa pena, per exemple, comparar la situació de la nostra capital amb la de les dues capitals històriques veïnes, Besalú o la Bisbal, que posseeixen llibres d'inscripcions des dels primers anys del segle XVI, i aquesta penúria no es limita a Figueres sinó que s'estén a nombrosos nuclis habitats. Sols algunes viles i pobles escapen a aquesta condició i entre ells hem de mencionar a Castelló d'Empúries que, malgrat ésser una

de les poblacions més castigades per la revolta, pogué conservar el seu arxiu que comença amb un llibre de baptismes de 1515 en sa totalitat. Altres llocs amb documentació força completa són: Bàscara, Llançà, Lladó, la Jonquera, La Selva de Mar, Cistella, Sant Llorenç de la Muga, Navata, Ordis, Maçanet de Cabrenys, Roses, etc., la majoria dels quals disposen de llibres registres des del segle XVI o del XVII.

De totes maneres, encara que les llacunes són realment notables, tant per l'abssència gairebé total de documentació en molts pobles, com per la manca parcial en altres, creiem que el material que resta representa un fons molt aprofitable on acudir per portar a cap estudis de demografia històrica de la nostra comarca, tan mancada d'investigacions de base no ja solament en aquell camp sinó en el de la Història en general. Un bon exemple d'aquest aprofitament, fet amb un mètode rigorós i al dia, és el treball sobre demografia de la Jonquera en el segle XVIII d'E. Juan i M. J. Caballé, publicat en els nostres Annals.

A. C.

ESTRATIGRAFIA DEL PALEOGENO DEL EMPORDA Y ZONAS LIMITROFES

Pallí Buxó, Luis

Barcelona, Universitat Autònoma, 1972

i vol. 24,5 per 12 cm. 338 pàgs. més 2 mapes

Una aportació fonamental al coneixement de les terres empordaneses és la tesi doctoral del professor del Col·legi Universitari de Girona i empordanès de Sant Feliu de Guíxols, Lluís Pallí, sobre els terrenys paleògens de la nostra comarca.

La situació de cruïlla de l'Empordà es manifesta no sols en la història i en els fets de geografia humana, sinó igualment en la geografia física i en el seu basament metodològic que és la geologia. Des d'aquest darrer punt de vista l'Empordà és el lloc de contacte entre les dues grans unitats que configuren les terres catalanes, el Pirineu i el sistema Mediterrani i que atorguen a la nostra comarca una situació única entre totes les altres.

L'obra de Pallí no es limita a l'Empordà estricte sinó, com diu ja el seu títol, s'estén a les terres veïnes i comprèn dos apartats: a) una zona, els límits de la qual serien les estribacions septentrionals de les Gavarres i les Guílleries, la serra de Finestres i el riu Ter, que abraçaria doncs sobre tot el Baix Empordà; b) les terres occidentals i nord-occidentals de l'Alt Empordà i llur continuació garrotxina. És curiós comprovar com la diferenciació popular entre Baix i Alt Empordà té la seva mateixa confirmació en la geologia, com exposa l'autor en separar el paleògen en dues sèries: «...el límite entre la zona sur o del Baix Empordà y la zona norte o del Alt Empordà... coincidirían probablemente con el límite geográfico establecido entre el Alt y el Baix Empordà, que sigue aproximadamente el trazado del frente de cabalgamiento de Montgri-Mare de Déu del Mont.»

No podem dir que la nostra comarca sigui pobre en treballs d'aquesta mena, doncs des dels segle passat ha estat lloc de coincidència de diferents investigadors, alguns procedents d'organismes estatals (enginyers de mines, professors de Geologia, etc., entre els quals sobresurten Ll. Marià Vidal i Ll. Solé Sabarís) o, en els darrers anys, de la indústria privada de prospeccions petrolíferes, això sense comptar els nombrosos autors estrangers que han dedicat llur activitat a l'estudi del nostre país.

Després de relacionar-nos de manera gairebé exhaustiva els mencionats treballs, Pallí entra en l'objecte propi de la seva monografia, que divideix, com hem vist, en dos grans apartats corresponents a les dues comarques empordaneses. Pel Baix Empordà descriu 29 sèries estratigràfiques i per l'Alt, 7; a més ha recollit 182 mostrés pel Baix Empordà i 64 per l'Alt, conjunt de material que li permet establir una completa cronoestratigrafia del Paleogen de les dues comarques.

Aquesta pacient labor ha fet possible millorar i precisar el model sedimentari de la zona Pirineus. Depressió de l'Ebre durant el Paleògen i com diu ell en les conclusions «analizar la paleogeografia de ambas cuencas y, de manera especial, la de la zona de transición entre ambas».

El llibre acaba amb una completa bibliografia geològica de l'àrea estudiada, molt útil també per al coneixement geogràfic de l'Empordà i es clou amb dos mapes fora text de la geologia del Baix i de l'Alt Empordà.

A. C.

CATALOGO DEL ARCHIVO GENERAL DE LA CASA DUCAL DE MEDINACELI

Tomo I

González Moreno, J.

Sevilla, Instituto de Estudios Sevillanos, a. 1969

1 vol. 22 cm. per 15,5 cm., 200 + XXVI pàgs.

És sobradament coneguda la vinculació de la casa ducal de Medinaceli amb el comtat d'Empúries i per, tan, amb la història de la nostra terra. D'aquí l'interès extraordinari que per nosaltres posseeix l'arxiu d'aquella família castellana que durant tan de temps ens governà.

Si bé el primer arxiu citat documentalment dels comtes d'Empúries es situa al castell de Carmançó i posteriorment a la capital del comtat, Castelló d'Empúries, ja a finals del segle XV, els seus fons havien anat a parar al castell d'Arbeca i després d'una complicada pelegrinació –a través de Lucena, Falset, Tortosa– acabaran situant-se, almenys els papers referents a les possessions catalanes, a una casa del carrer Portaferriassa de Barcelona.

La ubicació final fou però, a Sevilla, al mateix palau dels Medinaceli, l'anomenada popularment «Casa de Pilatos», on resten actualment junt amb tota l'altra documentació de la casa ducal procedent dels innombrables llocs de la Península on els ducs tenien escampats els seus dominis.

L'arxiu conté avui un total de 4.294 lligalls, que comprenen uns 250.000 documents, la major part dels quals, no obstant, tenen poc a veure amb el comtat d'Empúries i les terres empordaneses. Per nosaltres, apart les seccions d'àmbit general com «contadurías», «foros», «censos», etc. els que fan referència de manera explícita a la nostra comarca són sobretot els corresponents a l'apartat «Ampurias» amb 119 lligalls.

El llibre que ressenyem no és un catàleg general de l'arxiu, sinó el volum primer. De moment es limita a uns quants lligalls que l'autor titula «Sección de correspondencia y asuntos varios», procedents dels fons de la casa de Moncada i Aitona. Aquest fons conté nombrosos documents originaris de la nostra comarca o que parlen d'ella, de contingut i èpoques molt diferents. Per posar uns exemples, en quan al temps, n'hi ha des del segle XIII (carta del rei Pere I al comte d'Empúries) al segle XIX (notícia d'un avalot que tingué lloc a Castelló, l'any 1833, on unes 400 persones intentaren apoderar-se de les campanes, ornaments sagrats, etc. de l'església), en quan al tema, compren tota mena de documents com cartes, comptes, capbreus, èpoques, genealogies, arrendaments, nombraments de càrrecs, ordenacions, etc.

No sabem si des de la data d'aparició d'aquest volum n'ha sortit algun altre. Per nosaltres seria molt útil que poguéssim manejar el catàleg complet i ordenat, doncs aquesta mena d'instruments faciliten extraordinàriament la feina de l'historiador, i avui, junt amb les fonts de que disposem aquí –des dels arxius de Protocols, Diocesa, etc. de Girona, al de la Corona d'Aragó de Barcelona, per citar els més importants– és indispensable tenir en compte el de la «Casa de Pilatos». Creiem sincerament que ja no és possible portar a cap una seriosa i autèntica històrica de l'Empordà sense acudir al fons documentals de l'arxiu Medinaceli de Sevilla. Donada però la seva llunyania, sols quan tinguem un catàleg complet i la possibilitat de que els documents puguin ésser fotocopiats o traslladats al microfilm, es veurà facilitada la seva utilització.

A. C.

«50 ANYS DEL COL·LEGI PÚBLIC SANT PAU» (1933-Figueres-1983)

Bernils Mach, Josep M^a

Figueres, Col·legi Públic Sant Pau, 1983

1 vol. 20 per 15 cm. 108 pàgs.

Quan una institució porta cinquanta anys de vida representa ja un tros de la història de la població de la que forma part, i encara més quan per aquesta institució hi ha passat bona part de la gent que l'habita. El col·legi Sant Pau, en efecte, durant molts anys ha estat gairebé l'única escola pública d'ensenyament primari de la nostra ciutat i, com a tal, ha impartit els coneixements bàsics, el que durant tan de temps se n'ha dit, l'ensenyament primari, a milers de figuerencs, per la majoria dels quals ha representat l'únic bagatge pedagògic de que han pogut disposar. Celebrar aquella efemèrides és doncs un homenatge ben merescut.

I què millor que fer-ne la història des del seu naixement fins avui? Aquesta ha estat la feina de Josep Maria Bernils que, amb ella, ha posat un carreu més en la seva fecunda obra de divulgador del nostre passat local. Bernils, que sap tantes coses de Figueres, que ens ha biografiat el nostre hospital municipal, que ens ha contat la vinguda del ferrocarril, l'origen i peripècies de les fires de la Santa Creu, les mil i una anècdotes dels darrers cent anys de vida figuerenca, ara, de la manera senzilla i planera que acostuma a fer-ho, ens ofereix la petita història d'aquest col·legi tan entranyable per Figueres.

El llibre comença amb uns indispensables antecedents sobre l'ensenyament a la nostra vila, informant-nos de l'existència d'escoles i mestres ja des de l'Edat Mitjana, per entrar ràpidament en les vicissituds de la creació i edificació del col·legi Sant Pau. La construcció del mateix de fet tingué lloc durant la dictadura de Primo de Rivera, si bé no començà a funcionar fins els primers anys de la República, concretament, el 3 de gener de l'any 1933.

L'obra de Bernils té la gran qualitat de, a través de la història del col·legi, fer-nos reviure la història de la ciutat, doncs, com no podia ésser altrament, les vivències de la una repercuteixen immediatament en la marxa de l'altre. Així quan la guerra civil, al final de la qual acaba convertint-se en Acadèmia d'artilleria, o els primers temps de la postguerra, ocupat també pels militars, ara els nacionals. Retornat a la seva activitat específica, el col·legi inicia una segona tongada que arribarà fins avui, amb els seus alts i baixos, amb la desfílada de mestres i alumnes, amb els seus sistemes educatius -els dels primers anys, de marcada orientació religiosa i patriòtica-.

Sens dubte, Bernils ha sabut fer reviure uns temps i uns

ambients molt diferents dels d'ara. Si bé modest de mida, el llibre que ressenyem significa una notable aportació a un aspecte de la història local –el referent a les institucions educatives– poc cultivat fins ara. Esperem que Bernils, prosseguint les seves aficions historiogràfiques, ens vagi desgranant algunes de les innumbrables facetes del passat de Figueres, tan poc estudiat.

A. C.

EL PARLAR DE CADAQUÉS

La Diputació de Girona, que edita obres d'interès cultural i didàctic de les quals tots en som beneficiaris, ha publicat darrerament «El parlar de Cadaqués», amb pròleg de Mossèn Modest Prats, interessant estudi sobre la parla singular d'aquest poble de la costa de Cap de Creus que ha merescut atenció preferent de la figuerenca Ernesta Sala i Brusés, llicenciada amb grau en filologia catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. El llibre del qual n'és autora, no solament serà útil als mestres i als qui s'interessin per les variants de la nostra llengua, sinó per als qui vulguin ampliar el vocabulari servint-se dels mots que els cadaquesencs usen amb tanta propietat, sobretot a l'hora de donar nom als peixos, als vents o als estris de pesca, perquè la mar els és vida i per la mar, com digué Josep Pla, els arribà tot.

Després de la introducció, d'explicar-nos el mètode de treball que ha seguit, de fer una clarificació i descripció lingüístiques, l'autora divideix el llibre en els apartats següents: Fonologia, Morfologia, Sintaxi i Lèxic. Les darreres pàgines recullen un suggestiu vocabulari, precedit també per una introducció en la qual, entre altres coses, s'indica que ha assenyalat els mots pròpiament cadaquesencs, que no registra cap diccionari.

Apart el valor científic i didàctic de l'obra, els profans en la matèria se sentiran atrets per un lèxic variat i expressiu i, així sabran –per a posar tan sols alguns exemples– que de les *roelles* a Cadaqués en diuen *maidulls*, del vent de fora *foranell*, dels còdols de platja, *pedrolincs*, del ciratge de netejar sabates, *caroti*.

També són molt curioses les dites locals:

Boira a Pení
plega es volanti
i ves a dormir.

. . .

Fregeix una mica de peix menut
i pregunta-li l'oli que s'ha begut.

. . .

Qui té pacienci
ve a la vela.

. . .

Qui dorm
no pesca.

. . .
A Guillola
es peix hi vola,
a Jonquet hi va de dret
a Port lligat, passa de llarg.

. . .
Com Cadaqués, res més.

. . .
Quan parlen del marit o bé de la promesa, diuen «es meu ell», o «es meua ella». Usen correntment l'article salat, amb matisos originals que singularitzen la seva parla.

Ernesta Sala, no solament l'ha estudiada i aprofundida després d'haver concertat diferents entrevistes amb la gent del poble i haver-hi conversat llargues estones, sinó que l'ha filtrada per a donar-nos el fruit del seu treball tan acuradament dut a terme.

El mateix que els cadaquesencs, nosaltres li ho hem d'agrair, perquè no sovintegen obres d'aquesta qualitat que honoren una trajectòria professional i prestigien un nom.

Montserrat Vayreda i Trullol

TRENA DE CENDRA

TRENA DE CENDRA, és la primera novella de l'escriptora figuerenca Maria del Carme Guasch, escrita a glops de vida, de maduresa, d'experiència en la lluita, de força interior, que contradiu les febleses que l'autora supera amb autodisciplina i rigor.

Perquè és la pròpia vida la que Maria del Carme Guasch en dona a conèixer. Una vida marcada com gairebé la de tots els humans per la llum de l'ombra, el somriure i el plor. El que ens la fa seguir amb interès creixent és la frescor amb la qual ens és contada, l'endinsar-se en la profunditat de l'ànima dels qui són protagonistes, pilars d'una família sotraquejada per l'enderrocament d'una paret mestre, la que el pare sostenia sense sospitar que la malaltia creixia dintre seu i amb ella la mort, que no perdona a aquells a qui ha escollit.

Situacions, monòlegs i diàlegs, preguntes i respostes, lluites i capteniments, són exposats amb una naturalitat corprenedora, en un llenguatge ric i una prosa valenta. No hi ha res de fals, de sofisticat, ni que equivalgui a la premeditació o al subterfugi. I així seguim el procés que transforma una trena de llum en la de cendra que es desfà entre les mans.

En cloure el llibre, tenim la impressió que la vida i la mort són els elements bàsics de l'obra, els que condicionen la trajectòria humana d'uns éssers que es veuen obligats a defensar-se per evitar fer un salt en el buit.

Maria del Carme Guasch, poeta des de fa molts anys, en memoritzar la vida que ella i els seus han protagonitzat, ha escrit un llibre que l'únic que no pot provocar és la indiferència. Possiblement és la primera anella d'una carrera novellística que pot arribar tan lluny com la seva autora es proposi.

Montserrat Vayreda i Trullol
Març, 1984